

În 1846, când arheologul englez Thoms propunea pentru prima dată utilizarea compusului folk – lore² pentru a defini toate producțiile create de popor, tonul care acompania demersul său teoretic era acela al cercetătorului care își anticipează dispariția obiectului cercetat și care îndeamnă la culegerea *survivențelor arhaice care rodeau odată pe pământul bogat al culturii populare*. Folclorul nu era altceva decât o formă fosilă a unui mod particular de a trăi și înțelege universul proxim și nici pe departe entitatea vie, aflată într-o continuă transformare de structură și de funcție, așa cum practica etnologică actuală îl figurează.

Inventarul speciilor folclorice canonice conservat și transmis de manualele universitare de folclor pare, la o primă vedere, un argument forte în favoarea modalității de înțelegere a bunurilor folclorice specifice mijlocului de secol XIX. Ochiul neavizat, luând contact cu lumea rurală contemporană ar putea declama, până la un punct îndrituit, moartea folclorului sau pervertirea formelor sale autentice, în favoarea unor forme pe cât se poate de nespecifice mentalului popular, neglijând, fără drept, o serie de elementele de structură ale modul specific de a ființa în contemporaneitate: pe de o parte neglijarea aspectului binomial al folclor pe linia urban / rural, pe de alta pornind de la premisa falsă a asocierii termenului de folclor cu o puternică nuanță arhaică.

Totuși, realitatea contemporană furnizează o serie de exemple care demonstrează continua transformare a elementelor folclorice, continua schimbare de haină sub care se poate regăsi aceeași nevoie spirituală pe care folclorul o satisfăcea.

Cântecele de lume și folclorul mahalalei sunt perfect continuate, pe linia evocării în vocabule și imagini simple, de o formă atât de controversată astăzi, maneaaua.

Cântecele revoltelor sociale, care au constituit un punct extrem de pregnant conturat în universul folcloric sunt astăzi prelungite prin fenomenul *hip-hop* prin care sunt sancționate realitățile sociale contemporane în același mod în care fenomenul muzical *raggae* acompania mișcarea de eliberare jamaicană.

Basmul, ca mod de figurare a unei lumi ficționale care avea menirea de a furniza pe de o parte un canon al frumuseții, pe de alta unul al moralei, este astăzi continuat de o serie de manifestări culturale, specifice fie tipului de cultură media, fie tipului de cultură cibernetică a cărui prezență este din ce în ce mai resimțită în ultimii ani. În prima categorie, aceea a culturii media, basmul, având tema racordată la elementele sociale noi, este substituit de filmul de acțiune sau de lung-metrajul de animație, în care aceleași două forțe antinomice se confruntă, finalul aducând supremația binelui și în care eroul are câștig de cauză în actele sale prin ajutorul unor entități supranaturale sau naturale. În cea de-a doua categorie, aceea a cul-

turii cibernetice, basmul este regăsit sub forma jocului pe calculator care poate reprezenta formă interactivă a acestuia prin faptul că eroul virtual reface traseul odată cu *cititorul*, tot virtual, al acestui tip particular de basm.

Snoava, în calitatea sa de narațiune comică, este înlocuită de banc, despre care se poate afirma, fără rezerve prea mari, că este specia cu cea mai mare răspândire în contemporaneitate. Fără îndoială că diferențele dintre cele două specii sunt sensibile, însă în unele puncte, cele două specii se suprapun, prin nuanța comică a narațiunii, prin intenția comicului din care rezultă și aspectul lor funcțional.

Bancul în folcloristica românească

Deși una dintre cele mai răspândite categorii orale în profilul culturii contemporane, bancului nu i se acordă nici pe departe locul cuvenit în folcloristica românească. Lipsa unui corpus de texte și a unei topologii, a unui studiu monografic și doar prezența câtorva studii revuistice³, fac din una dintre cele mai accesibile categorii o mare necunoscută, iar pe alocuri, studiile de folclor⁴, atunci când tratează specia la capitolul narațiunilor comice, creează mai ales confuzie și nici pe departe construirea unui profil teoretic coerent și consistent.

Locul comun al acestor studii, indiferent de natura lor, este trasarea câtorva coordonate esențiale în construirea cadrului povestirii (sau interpretării) bancului.

O importanță cu totul specială o are însă *Cuvântul înainte* al profesorului Mihai Pop la prima ediția a colecției lui Călin Bogdan Ștefănescu, *10 ani de umor negru românesc. Jurnal de bancuri politice*, de la Ed. Metropol Paideia, din 19915, prin care semnalează una dintre formele de rezistență non-violentă împotriva regimului dictatorial surprins în anii feței sale cele mai sumbre, de la mijlocul anului 1979 până la căderea regimului la finele lunii decembrie 1989. Contribuțiile profesorului sunt pe de o parte legate de plasarea bancurilor în mediu – mediul urban, fără a însemna că satul este străin de această formă – pe de alta de sublinierea trăsăturii funcționale a acestei categorii de bancuri, sau a caracterului lor folcloric⁶. Totodată, profesorul atrage atenția asupra confuziilor terminologice care însoțesc încercările anterioare de delimitare a speciilor comice, menționând că:

*în condițiile în care a apărut la noi, și nu numai la noi ci și la alte popoare, și în care trăiește astăzi, bancul este un mod de expresie al culturii orale urbane. Totuși, folcloriștii trebuie să țină seama de legătura lui cu anecdota sătească tradițională de care se deosebește doar prin nuanțe funcționale.*⁷

dar și asupra punctelor comune cu speciile canonice:

*cu rostul lor în actele de comunicare dintre oameni, există fără îndoială afinități între Păcală [...] și vestitul personaj al bancurilor noastre, celebrul Bulă și poate și cu cel care dă răspunsuri neașteptate, pe dos, la radio Erevan.*⁸

Nici profesorul Pop și nici ceilalți exegeți ai textului folcloric nu se o preocupă însă de două dintre problemele cele mai grave cu care această specie se confruntă: inexistența unui corpus de texte și, derivând din aceasta, inexistența unei tipologii care să organizeze materialul. Este vorba de inexistența acestora în maniera tradițională a termenilor: adunarea și catalogarea în opurile clasice pe un suport tradițional. Varianta alternativă la această lipsă este

însă oferită de un model cultural cibernetic: colecția și tipologia de bancuri de pe internet⁹.

Spațiul cultural cibernetic însă presupune o serie de diferențe prin raportare la formele culturale anterioare, cel mai important aspect diferențiator fiind forma hipertextuală de tip iconic. Această formă nu ține de textul propriu-zis, ci de forma particulară de organizare a acestuia într-o structură de tip arborescent care guvernează deopotrivă materialul folcloric propriu-zis, dar și informația legată de informator, pentru că tipul de pagină web caracteristic acestui domeniu restrâns al bancurilor în formă virtuală conține o serie de link-uri care trimit la informația etnologică de tip mai larg și anume date legate de cel care a trimis bancul respectiv pe internet, în alți termeni spus, datele legate de identitatea informatorului.

Se poate, prin urmare afirma, fără puțință de tăgadă, că internetul – forma cea mai pregnantă de cultură cibernetică, alături, fără îndoială de partea de soft – funcționează ca un culegător de folclor. Așa cum la nivelul speciilor se poate observa o puternică tendință de transformare, același lucru se poate afirma și despre culegătorul de folclor, pentru care internetul a devenit o formă complementară a cercetării de teren în forma anchetei.

Prin maniera de organizare a unora dintre paginile care găzduiesc arhive de bancuri, acesta se poate constitui și într-un cercetător *ad hoc*. Iată, în continuare, imaginea unei porțiuni dintr-o astfel de pagină (Fig.1). *Formularul*, după cum este denumit de creatorul de pagină, nu este altceva decât o fereastră de dialog prin care i se permite celui care vizitează pagina, să adauge un eventual banc cunoscut, dublat prin minime informații despre sine, informații pe care cercetătorul de teren oricum le-ar fi reținut, cu observația că acesta ar fi consemnat un număr mai însemnat de date biografice.

Inserarea unui banc mai dă și posibilitatea unei clasificări a acestui vast corpus de texte. După cum se poate observa din primul câmp *site-ul* permite cuprinderea unuia dintre bancurile urmează a fi trimise în una sau alta dintre clasele de exemple pe care acesta le conține. Fragmentul de pagină decupat aici cuprinde clasa tematică a bancurilor având ca personaj principal pe *Alinuța*. Celelalte clase pe care bancurile trimise le mai pot alimenta sunt: *animale, ardeleni, artiști, badea Gheorghe, bețivi, blonde, Bulă, calculatoare, canibali, cel mai scurt, culmi, diferențe, doctori, GSM, întrebări, Ion și Maria, moldoveni, nebuni, olteni, perle, polițiști, popi, proverbe, Erevan, sadice, scoțieni, soldați, țigani, unguni, somalezii și seci*. Aceste clase sunt specifice numai unuia dintre *site-urile* specifice, celelalte putând propune și alte moduri de clasificare a acestora.

Pe lângă trăsătura sa de culegător atipic de folclor internetul mai poate avea și calitatea de arhivar, de păstrător de folclor sub forma unor antologii grupate după un anumit criteriu care poate reprezenta și o posibilitate de organizare tipologică.

Din perspectiva unei tipologii a bancului, *site-urile* pot fi criticate sub mai multe aspecte. În primul rând, după cum se poate observa din enumerarea claselor anterioare, cheia după care se face înglobarea în clase trimite spre elemente eterogene. Unele dintre acestea sunt temele bancurilor: *calculatoare, culmi, seci, sadice*, altele sunt – în fapt, cele mai multe – per-

A screenshot of a web form for submitting a story. The form is titled "Adaugati un banc folosind formularul de mai jos:". It includes a dropdown menu for "Categorie:" with "Alinuța" selected, and input fields for "Nume:", "E-mail:", and "Banc:". A "TRIMITE" button is at the bottom.

sonajul principal al bancului: *Alinuța, Bulă, doctori, polițiști, popi*, iar unele după un criteriu formal sau de compoziție: *întrebări și cel mai scurt*. Acestor tipuri li se mai adaugă și o categorie mai puțin unitară și întitulată ca o altă specie, *proverbele*.

Lipsa de unitate la nivelul criteriilor de clasificare se poate regăsi și la nivelul exemplurilor din fiecare clasă analizată separat. Astfel, într-o clasă sunt exemple care fie că nu corespund criteriului respectiv, fie că aparțin unei alte clase de bancuri.

Badea Ion vrea să își vândă calul la târg.

- *Cu cât dai calul bade ?*

- *Cu 5 milioane.*

- *Îi cam scump.*

- *Îi scump, da' i un cal fain.*

- *Îi fain da' să știi că mie mi se pare că-i orb.*

- *Nu crez.*

- *Hai să-l probăm.*

Dau ei drumul calului, care o ia la fugă și nimerește, din goană, cu capul drept *într-un copac*.

- *No, zisu-ți-am că-i orb?*

- *Drept îi, da' ai văzut ce curajos îi ?*

*

De la spitalul de nebuni evadează un psihopat. Pe drum se întâlnește cu o femeie:

- *Bă tu ești vie?*

- *Da.*

- *Și de ce nu faci struguri?*

*

În armată, Ion este încorporat la parașutiști. Înainte de primul salt, instructorul le reamintește că trebuie să numere până la 9 și apoi să tragă de mânerul de deschidere al parașutei. Soldații încep să sară, totul decurge bine, când deodată instructorul observă că parașuta ardeleanului nu s-a deschis. Înnebunit, execută un salt până la limita minimă de securitate, ajunge rapid la sol și speriat îl caută pe nenorocit, crezând c-o să-l vadă făcut fărâme. Dintr-o căpiță de fân din apropiere, auzi:

- *No, amu vine 9...*

Exemplele citate aici fac parte din tipologia propusă de creatorul paginii de internet și sunt incluse în categoria tematică a bancurilor cu Ion și Maria. Această categorie face parte din mai largă clasă a bancurilor cu ardeleni, incluse tematic în tipul bancurilor regionale. Pe baza asemănarilor ideatice și din cauza scindării poate nejustificate a clasei bancurilor cu ardeleni, bancuri ca cele citate anterior pot genera confuzii din perspectiva încadrării în una sau alta din clasele tematice.

Sub acest aspect, tipologia și antologia care se bazează pe aceasta și care se regăsește în paginile de internet, nu poate fi acceptată ca general valabilă și nu poate fi luată ca etalon.

În ceea ce privește modul de organizare a materialului, exceptând greșelile metodologice care pot fi generate și de utilizatorii care trimit bancuri și nu respectă clasele pe care le pro-

pun autorii paginii, metoda grafică de prezentare a acestora este una pe cât se poate de originală și nu foarte depărtă de modelul în care sunt realizate tipologiile de către folcloriști.

În ceea ce privește stocarea materialului, modul de prezentare este acela din fereastra reprodusă în figura 2. Fereastra care conține un banc dă posibilitatea utilizatorului de calculator să realizeze trei operațiuni.

Prima este aceea de a citi bancul, a doua de a îl trimite, prin

intermediul *e-mail*-ului unui alt utilizator cu acces la internet, iar a treia de a afla cine este cel care l-a trimis și eventual de a-l contacta. Segmentele subliniate (figurate cu verde) dau posibilitatea de contact sau de trimitere prin *link*-urile oferite de creatorul de pagină.

În termeni rezumativi, se poate trage o concluzie pe cât se poate de valabilă, aceea că tipul de cultură cibernetică (virtuală) care astăzi tinde spre captarea unui teren din ce în ce mai însemnat, nu este total străin de cultura de tip popular, absorbind-o, în formele care permit acest lucru, în totalitate.

Rezumat

În 1846, când arheologul englez Thoms propunea compusul folk – lore pentru definirea tradiției, teoriile epocii vorbeau despre moartea folclorului, el existând numai în forme arhaice, survințe ale ceea ce altădată anima viața spirituală a poporului de jos. Realitatea cotidiană infirmă aceste afirmații printr-o serie de categorii orale care astăzi continuă pe cele existente cândva: cântecele de lume și folclorul mahalalei sunt azi continuate de manele, cântecele revoltelor sociale de fenomenul hip-hop, basmul de filmul de animație sau cel de aventuri, iar snoava de banc. Acesta din urmă nu se caracterizează de atenție deosebită în rândul exegetilor, acordându-i-se doar câteva studii, în periodice sau volume. Profesorul Pop este unul dintre cei care, lapidar însă, plasează contextul performativ al bancului în spațiul urban, fără a neglija ruralul. Un loc de seamă însă îl ocupă acesta în spațiul cibernetic, hipertextual de tip iconic, unde internetul funcționează deopotrivă ca un colportor, dar și, în același timp, arhivator de bancuri.

Abstract

In 1846, when the English archeologist Thoms suggested the compound word folk-lore to define tradition, the theories of the spoke about the death of folklore. It existed only in archaic forms, survivals of those animating the spiritual life of the lower people. But the present reality disregards their theories by a series of folk types that continue the existence of the old one: old songs on the aspects of everyday life and suburb folk songs are today continued by the manea, the songs having as theme the social movements become songs contained in the hip-hop phenomenon, the old fairy-tales are today substituted by animation films and thrillers, and the anecdotes are replaced by jokes. One cannot say that this last folk type is a major topics in the nowadays analyses, only a few books or articles being written. Yet, professor Pop is one of those who concisely wrote about the joke placing it as specific to urban places even though it can be found in rural ones. Furthermore, a very important place is the cyberspace, the icon hypertext, in which the Internet plays the role of both a folklore-monger and an archivist.

Note:

1. Prezenta comunicare se bazează aproape în exclusivitate pe lucrarea de diplomă *Râsu' ... Plânsu' ... Eseu despre bancul românesc*, coordonată de lect. dr. Lucia Ofrim și susținută în sesiunea iunie 2003
2. Ovid Densusianu, *Folclorul Cum trebuie înțeles*, în *Viața păstorească în poezia noastră populară*, E.P.L., București, 1966, pp. 36-37
3. Ovid Crohmălniceanu, *Disparația unui erou național*, *România literară*, an XXVII, nr. 6, 16-22.02.1994, p 14; Nicolae Constantinescu, *Călin Bogdan Ștefănescu: 10 ani de umor negru românesc*, *Fabula*; Cristina Gafu, *Ipostazieri ale folclorului contemporan. Bancurile*, *Suflet oltenesc*, an VI, nr. 3, 2002, p 13; Iliana Gligori, *O umbră ipostază la dispariția unui erou național*, *România literară*, an XXXVIII, nr. 27, 12-18.07.1995, pp 3 și 11
4. Ovidiu Bîrlea, *Folclorul românesc*, Ed. Minerva, București, 1981, p. 230 ș. urm.
5. Studiul succint, dar extrem de semnificativ din perspectiva trasării coordonatelor esențiale ale specie, este cu atât mai valoros cu cât reprezintă punctul de plecare al analizei bancului. Este ceea ce lumea etnologică înțelege prin aportul capului de serie.
6. Mihai Pop, *Cuvânt înainte*, în Călin Bogdan Ștefănescu, *10 ani de umor negru românesc. Jurnal de bancuri politice*, Ed. Metropol Paideia, București, 1991, pp. 5-6
7. idem., p. 6
8. idem., p. 5
9. www.bancuri.net, www.bancuri.ro, www.fun.ro, www.funoline.ro, etc